

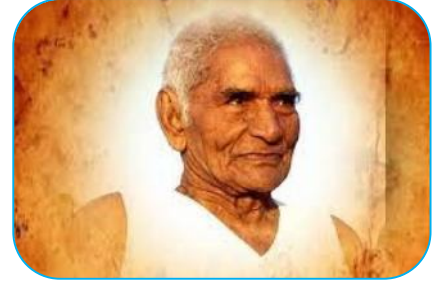
ग्रामीण विकासक : बाबा आमटे

डॉ.राजेश्वरी कोरे

जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा बनकरवाडी.

सारांश :

अनेक भारतीय सामाजिक कार्यकर्त्यांनी अतुलनीय कार्य केले आहे आणि देशाच्या उन्नतीसाठी योगदान दिले आहे. बाबा आमटे यांनी कुष्ठरुग्णांसाठी केलेल्या कार्यामुळे त्यांना योग्य सन्मान मिळाला. कार्यकर्त्यांनी कुष्ठरुग्णांसाठी अनेक निवारे उभारले. त्याशिवाय त्यांनी वन्यजीव संरक्षण आणि नर्मदा बचाव आंदोलनात भाग घेतला. आमटे यांना त्यांच्या कार्यशैली, जीवनाचे तत्वज्ञान आणि दयाळू सेवेसाठी आधुनिक गांधी म्हणून ओळखले जात असे. त्यांचे कार्य आणि योगदान 9 फेब्रुवारी रोजी स्मरणात आहे. मुरलीधर देविदास आमटे, सामाजिक कार्यकर्त्यांमधील सुपरमॅन आणि ग्रामीण विकासक विलक्षण, धर्माचा कट्टरता टाळतात, कोणत्याही राजकीय व्यासपीठावर सामील होण्यास नकार देतात आणि आपल्या कुष्ठरुग्णांना कल्याणकारी मदत नाकारण्यास शिकवतात: त्यांनी त्यांच्या सर्व गरजा पूर्ण करण्यासाठी पुरेसे उत्पादन करावे अशी त्यांची इच्छा आहे. त्यांच्यासारखे कोणीही नाही. कुष्ठरोगाने त्रस्त झालेल्या मानवी जमातींना बरे करण्यासाठी आणि पुनरुज्जीवित करण्यासाठी त्यांनी आयुष्यभर दिले आहे; त्यांनी हे सिद्ध केले आहे की त्यांचा आर्थिक विकास स्वावलंबी ग्रामीण समुदायाद्वारे शक्य आहे. एकट्याने सुरुवात करून, त्यांनी मध्य भारतातील अत्यंत मागासलेल्या माडिया-गोंड आदिवासींमध्ये पथसंचलनाचे काम हाती घेतले आहे: त्यांनी अनौपचारिक शाळा, रुग्णालये आणि प्राथमिक कृषी प्रशिक्षण सुविधांची स्थापना केली आहे ज्यामुळे त्यांना झालेल्या सांस्कृतिक धक्क्यांपासून वाचवता येईल. सभ्यता जर कृत्ये सामान्य नसतील तर त्यांच्या मागे माणूस देखील आहे.

मुख्य शब्द : भारतीय साहित्य, प्राचीन भारतीय राजकारण, संस्कृती समाज. ... या शोधनिबंधात बाबा आमटे आणि साधना आमटे यांचे प्रारंभिक जीवन आणि कार्य असेल.

प्रस्तावना:

मुरलीधर देविदास आमटे, 67, सामाजिक कार्यकर्त्यांमधील सुपरमॅन आणि ग्रामीण विकासक असाधारण, धर्माचा कट्टरता टाळतात, कोणत्याही राजकीय व्यासपीठावर सामील होण्यास नकार देतात आणि त्यांच्या कुष्ठरुग्णांना कल्याणकारी मदत नाकारण्यास शिकवतात: त्यांना त्यांच्या सर्व गरजा पूर्ण करण्यासाठी पुरेसे उत्पादन हवे आहे. कोणताही ज्ञात स्टिरिओटाइप केलेला साचा आमटेला फारसा शोभू शकत नाही. ते खादी घालतात, हे सर्व समाजसुधारकांचे वैशिष्ट्य आहे, परंतु त्याची कारणे राष्ट्रवादी नाहीत. खादी, टाकून

दिलेल्या ट्रकच्या टायर्सपासून बनवलेल्या चप्पलांसह, संपूर्णपणे स्वतंत्र समुदाय तयार करण्याच्या त्यांच्या प्रयत्नांचा एक भाग आहे, जो साखर आणि मीठ याशिवाय इतर कोणत्याही गरजांसाठी बाहेरच्या जगावर अवलंबून नाही. तो नेहमीच्या धोतर किंवा कुर्ता-पायजमामध्ये नाही तर कच्चा (चट्टी) आणि बनियानमध्ये कपडे घालतो. तो लांब साइडबर्न खेळतो, बहुधा त्याच्या विद्यार्थिदशेपासूनचा हॅंगओव्हर, जेव्हा, श्रीमंत जहागीरदाराचा मुलगा, तो बिबट्याच्या कातडीच्या अपहोल्स्ट्री असलेल्या सिंगर स्पोर्ट्स कारमधून लॉ कॉलेजला जायचा

बाबा आमटे यांचा जन्म २६ डिसेंबर १९१४ रोजी महाराष्ट्रातील वरोरा शहराजवळील गोरजा गावात एका श्रीमंत ब्राह्मण कुटुंबात झाला. लहान वयातच ते महात्मा गांधी आणि विनोबा भावे यांच्या प्रभावाखाली आले. ब्राह्मण कुटुंबात जन्माला येऊनही, त्यांनी पारंपारिक सनातनी विचारसरणी नाकारली आणि महात्मा गांधींच्या 'रचनात्मक कार्यक्रमात' स्वतःला प्रगतीपथावर सामील केले ज्यात खादी, स्पार्टन आणि काटकसरी जीवनशैलीचा प्रचार आणि पददलितांच्या उन्नतीचा समावेश होता. भारताच्या स्वातंत्र्याच्या पूर्वसंध्येला, बाबा आमटे यांनी सामाजिक न्याय आणि सामुदायिक जीवनाचा पहिला प्रयोग सुरू केला आणि त्याला श्रम आश्रम म्हटले. या सात एकर जागेतील जीवनशैली गांधीजींच्या आश्रमाच्या धर्तीवर तयार करण्यात आली होती. सफाई कामगार, मोची, काळवीट, बांबू विणकर, रोजंदारीवर काम करणारे आणि मध्यमवर्गीय नोकरदार, सर्वजण एका कम्युनमध्ये एकत्र राहत आणि उदरनिर्वाह करत. बाबा आमटे स्वतः गावच्या बाजारात गेले आणि गावातील इतर विक्रेत्यांसोबत त्यांच्या शेतात पिकवलेले पदार्थ विकायला बसले. तो त्याच्या उत्पादनांची किंमत उद्धृत करणार नाही आणि त्याने खरेदीदारांना पैसे देण्यास सांगितले, त्यांना श्रमाची योग्य किंमत काय असेल असे वाटते.

वैयक्तिक पर्यवेक्षण:

तो मद्यपान करत नाही किंवा मांस खात नाही, परंतु त्याच्या मुलांनी असे करणे निवडल्यास त्याला आक्षेप नाही, आणि माडिया-गोंडांच्या कठोर मद्यपान, मजा-प्रेमळ, मुक्त-लैंगिक संस्कृतीबद्दल त्याला तीव्र प्रशंसा आहे. तो आपल्या पत्नीसह कुष्ठरोगाच्या एका साध्या झोपडीत राहतो, परंतु त्याच्या प्रकल्पातील पंचतारांकित सुखसोयींचा अभिमान बाळगतो, स्वतःला किंवा त्याच्या पुरुषांना कोणत्याही अनावश्यक त्रासाला सामोरे जाण्यास नकार देतो. आणि तरीही, जेव्हा गरज पडेल, तेव्हा आमटे कमकुवत झालेल्या मणक्याचा विचार न करता त्यांच्या सर्वात दूरच्या प्रकल्पांपर्यंत हाडांचा खडखडाट प्रवास करतील ज्याने त्यांना तांत्रिकदृष्ट्या किमान अंतरुणाला खिळले आहे. आज आमटे, किंवा बाबा म्हणून ओळखले जातात, ते त्यांच्या महारोगी सेवा समितीने ३० वर्षांपूर्वी सुरू केलेल्या विस्तीर्ण प्रकल्पांची वैयक्तिकरित्या देखरेख आणि देखरेख करत आहेत. सहा रूग्णांसह लहान कुष्ठरोग निवारण शिबिराच्या रूपात सुरू झालेल्या कार्यक्रमात आता चंद्रपूर, महाराष्ट्रातील सर्वात मोठा जिल्हा (25,641 चौरस किमी) मध्ये पसरलेला आहे. नागपूरपासून 120 किमी अंतरावर असलेल्या वरोरा या छोट्या शहराच्या सीमेवर असलेले आनंदवन आज 450 एकरांच्या संकुलात विकसित झाले आहे. यामध्ये 300 एकर समृद्ध शेतजमीन, 1,400 कुष्ठरूग्णांसाठी निवासी निवास व्यवस्था, अंध आणि अपंगांसाठी शाळा, 1,300 विद्यार्थ्यांचे कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय आणि 500 विद्यार्थ्यांसाठी कृषी महाविद्यालय यांचा समावेश आहे.

भव्य कार्यक्रम:

आनंदवनापासून शंभर किलोमीटर अंतरावर, विरुद्ध दिशेने, अशोकवन आणि सोमनाथ हे दोन प्रकल्प आहेत. अशोकवन फार्म, 100 बरे-किंवा निगेटिव्ह-कुष्ठरोग्यांकडून चालवले जाते, हे एक मॉडेल बियाणे फार्म आहे जे राज्य-संचलित बियाणे एजन्सीसाठी कृषी बियाणे तयार करते, आनंदवन येथे उपचारांना अंशतः अनुदान देण्याइतपत कमाई करते. राखीव जंगलाच्या काठावर असलेला सोमनाथ 15 वर्षांपूर्वी खडकांनी पसरलेल्या जमिनीचा नापीक भाग होता. आज सहा कम्युनमधील 450 नकारात्मक कुष्ठरूग्णांनी 1,300 एकर जमिनीपैकी 600 जमिनीवर पुन्हा दावा केला आहे आणि दरवर्षी आणखी 100 एकर जमीन नांगराखाली आणली जाते. 25 कौटुंबिक समुदाय केवळ त्यांच्या गरजांनुसारच स्वतंत्र नाहीत तर ते इतके मोठे अधिशेष निर्माण करतात की ते कमाई नसलेल्या प्रकल्पांना आणि रूग्णालयांना समर्थन देतात. आनंदवनापासून सर्वात दूर, 10 तासांच्या खडतर बस ड्राईव्हच्या शेवटी, हेमलकसा येथील लोक बिरादरी

प्रकल्प, एक सामान्य रुग्णालय, 140 विद्यार्थ्यांची अनौपचारिक शाळा आणि त्रिज्यामध्ये पाच उपग्रह प्रशिक्षण केंद्रे यांचा समावेश असलेले कॉम्प्लेक्स आहे. 30 किलोमीटरचा.

उत्पादन:

महारोगी सेवा समितीच्या स्थापनेनंतर तीस वर्षांनी, त्यामागे अनेक कामगिरीची यादी आहे. सोसायटीची स्थापना झाल्यापासून 130,000 हून अधिक कुष्ठरुग्णांवर यशस्वीरित्या उपचार केले गेले आहेत आणि आज जवळपास 2,000 पॉझिटिव्ह आणि निगेटिव्ह रुग्णांसाठी निवासी निवास व्यवस्था आहे, जरी सरकारी अनुदान त्यापैकी केवळ 300 रुग्णांना कव्हर करते.आमटे स्पष्ट करतात: "मी फार पूर्वीच ठरवले होते की, आनंदवनात आलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला मी कधीही पाठीशी घालणार नाही, मग कितीही गर्दी झाली. आणि आज तुम्ही बघू शकता की आम्ही प्रत्येकाची सोय केली आहे." आमटे यांचा धाकटा मुलगा हेमलकसा येथील सामान्य रुग्णालय चालवतो. प्रकाश आणि त्यांची पत्नी, मंदाकिनी या दोन्ही डॉक्टरांनी - ते स्थापन झाल्यापासून सात वर्षांत 100,000 माडिया-गोंडांवर उपचार केले आहेत. शिवाय, ज्या भागात वीज किंवा वाहते पाणी नाही, दूरध्वनी नाही आणि पावसाळ्यात दरवर्षी सहा महिने जगापासून तोडले जाते अशा भागात जटिल शस्त्रक्रिया केल्या जातात. समितीचे प्रकल्प, त्यांच्या दरम्यान, अक्षरशः स्वतंत्र होण्यासाठी पुरेसे धान्य आणि अन्नपदार्थ तयार करतात, जरी शैक्षणिक संस्थांना आणि कुष्ठरोग उपचारांसाठी सरकारी अनुदान प्राप्त होते. गेल्या वर्षी आमटे यांच्या प्रकल्पांतून ४७ टन अन्नधान्य, ५५,००० लिटर दूध, तीन टन भाजीपाला आणि १३,००० अंड्यांचे उत्पादन झाले. 50 लाखांच्या बजेटपैकी केवळ 30 टक्के सरकारी अनुदान दिले जाते. विद्यापीठाशी संलग्न असलेल्या आनंद निकेतन कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अँड कॉमर्स आणि आनंद निकेतन कृषी महाविद्यालय चालवण्यासाठी ८० टक्के अनुदान वापरले जाते. खाजगी देणग्यांचा वाटा बजेटच्या आणखी 6 टक्के आहे आणि ऑक्सफॅम या ब्रिटिश समाजकल्याण गटाच्या वैद्यकीय संशोधन अनुदानाने आणखी 4 टक्के तरतूद केली आहे. बाकीचे रुग्ण स्वतः उत्पादनातून आले आहेत, ज्यामुळे हा कार्यक्रम इतर सामाजिक कल्याणकारी प्रयत्नांपेक्षा वेगळा ठरतो. आमटे यांनी स्पष्ट केले: "माझी मूळ संकल्पना अशी आहे की धर्मादाय नष्ट करते आणि केवळ कार्य माणसाला घडवते. या बहिष्कृत लोकांना दान नव्हे तर संधीची गरज होती आणि त्यांना मिळालेल्या संधीचा त्यांनी केलेला जबरदस्त उपयोग तुम्ही पाहू शकता."

कठीण सुरुवात:

बीबीसीचे अर्थशास्त्रज्ञ ग्रॅहम टर्नर यांनी त्यांच्या मोअर दॅन कॉन्करर्स या पुस्तकात वर्णन केल्याप्रमाणे "आमटेचा चमत्कार" आजच्या घडीला तितकाच उल्लेखनीय होता. अर्धा डझन कुष्ठरोग्यांपासून सुरुवात केली. 14 रुपये रोख, एक लंगडी गाय आणि 25 एकर वनजमीन दगड उत्खनन क्षेत्रात, आमटे यांचे हे विलक्षण स्वप्न निखळ चिकाटी आणि स्वतःवरच्या अतुलनीय विश्वासामुळे हळूहळू सत्यात बदलले. केवळ कुष्ठरोगी, त्यांची पत्नी आणि स्वतः सोबत जंगल सुधारण्यापासून ते कुष्ठरोगावरील उपचारापर्यंतची सर्व कामे करणे, सुरुवातीला जगण्याची लढाई होती. पण लवकरच, पहिली विहीरी खोदली गेली आणि एक वर्षानंतर त्यांना वृद्ध बैलांची जोडी दान करण्यात आली. तीन वर्षांच्या शेवटी ते साखर, तेल आणि मीठ याशिवाय स्वयंपूर्ण झाले. तोपर्यंत, संख्या वाढली होती: तेथे 60 रुग्ण आणि सहा विहीरी होत्या. 50 आणि 60 च्या दशकाच्या सुरुवातीच्या काळात आनंदवनची भरभराट झाली आणि वाढ झाली आणि सरकारने समितीला अधिक जमीन दान केली. झाडे तोडली गेली, खडक उन्मळून पडले आणि हिरवीगार शेत, ज्यांनी स्थानिक पीक उत्पादनाच्या तिप्पट उत्पादन दिले.

आमटे अभिमानाने सांगतात, "पण आनंदवन हे शक्य तितके सामान्य समुदायासारखे असले पाहिजे, असा माझा निर्धार होता आणि कोणत्याही चांगल्या समुदायाप्रमाणेच बाहेरच्या जगातही योगदान दिले पाहिजे." 1962 मध्ये, चिनी आक्रमणाच्या वेळी, कुष्ठरोग्यांनी स्थानिक ग्रामस्थांसाठी नाटक केले आणि राष्ट्रीय मदत निधीसाठी 2,000 रुपये उभे केले. दोन वर्षांनंतर त्यांनी वरोरा शहरासाठी महाविद्यालय बांधण्याचा निर्णय घेतला. वीट घालणे आणि बांधकामापासून ते फर्निचर बनवणे आणि वीज बसवणे या सर्व गोष्टी

आनंदवनच्या रहिवाशांनी केल्या आणि त्यावर खर्च झालेल्या 2.5 लाख रुपयांपैकी बहुतांश शेती उत्पादनातून आले. आमटे म्हणतात: "लाभार्थी लाभार्थी झाले होते."

नवीन लक्ष्ये:

60 च्या दशकाच्या मध्यापर्यंत आनंदवन सहकारी फार्म, कम्युन आणि अंधांसाठी शाळा असलेला एक गोंधळलेला समुदाय बनला होता. दिव्यांगांसाठीच्या कार्यशाळेत प्रिंटिंग प्रेस टिन कॅन प्रोजेक्ट, सुतारकाम, मेटल वर्क्स आणि हाताने कताई आणि विणकाम युनिट समाविष्ट होते. अशोकवन हे देखील एक पूर्ण विकसित सहकारी फार्म होते आणि आमटे व्यापक क्षितिजापर्यंत पोहोचण्यास तयार होते.त्यांनी "वर्कर्स युनिव्हर्सिटी" साठी एक योजना विकसित केली, जी विद्यार्थ्यांना विज्ञान आणि तंत्रज्ञानापासून ते शेती, वैयक्तिक स्वच्छता आणि जीवनशैली या सर्व गोष्टींमध्ये शिक्षित करेल. प्रत्येक विद्यार्थ्याला शेती आणि प्रयोग करण्यासाठी दोन एकर जमीन दिली जाईल आणि त्याच्या बोर्डासाठी पैसे भरल्यानंतर त्याच्या जमिनीतून उत्पन्न मिळण्याचा हक्क त्याला मिळेल.

"खरा शिक्षक तो असतो जो तुम्हाला तुमची स्वतःची अंडी उबवू देतो," तो स्पष्ट करतो. "आणि या संकल्पनेसह शिक्षण आणि विस्तार शिक्षण दोन्ही एकाच ठिकाणी असतील. अभ्यासासाठी प्रोत्साहन अस्तित्वात आहे कारण तो केवळ कागदी पदवी नव्हे तर त्याच्या शेतीचे उत्पादन घेऊन जातो." नियोजन आयोगाच्या आशीर्वादाने आमटे यांना 1966 मध्ये 2,000 एकर ओसाड वनजमीन देण्यात आली आणि सोमनाथ अस्तित्वात आला. पुढील वर्षी, संपूर्ण भारतातून विद्यार्थी स्वयंसेवक ते विकसित करण्यास मदत करण्यासाठी आले आणि 25 एकर जमीन नांगराखाली आणली गेली. परंतु स्थानिक राजकारण्यांनी या प्रकल्पाविरोधात लोकसंख्येला एकत्र केले आणि ही जमीन आपलीच असल्याचा दावा करून आमटे आणि त्यांच्या माणसांना हुसकावून लावण्यासाठी संघर्ष सुरू केला. सर्वोदयाचे नेते विनोबा भावे यांना मध्यस्थी करण्यासाठी बोलावण्यात आले आणि त्यांनी आमटे यांना 700 एकर जमीन, ओढे आणि झरे यांच्या नैसर्गिक सिंचनाच्या सर्व अधिकारांसह सोडण्यास सांगितले. सिंचनाशिवाय आमटे यांचे स्वप्न भंगले पण शिल्लक राहिलेल्या जमिनीवर त्यांनी मॉडेल फार्म उभारले.

पुनरुत्थान:

आमटे आणि कुष्ठरोग्यांनी, शंकरदादा जुमडे यांच्या नेतृत्वाखाली, त्यांच्या सुरुवातीच्या रुग्णांपैकी एक, कोरड्या हंगामात पावसाचे पाणी साठवण्यासाठी पृथ्वी बंधारे आणि लहान जलाशयांची मालिका बांधण्यास सुरुवात केली. जमिनीवर हळूहळू पुन्हा हक्क सांगितला गेला आणि शेताच्या वरच्या उतारावर काँक्रीटचे बंधारे बांधले गेले. आज 600 एकर जमीन सिंचनाखाली आहे दरवर्षी आणखी 100 एकरांवर पुन्हा दावा केला जातो आणि एक नवीन समुदाय अस्तित्वात येतो. सोमनाथ शेतात स्थानिक शेतांच्या तुलनेत पाचपट जास्त उत्पन्न मिळते. पंजाबराव कृषी विद्यापीठाच्या सीमेवर असलेला विस्तारित परिसर तुलनेने ओसाड आणि कोरडा आहे. सोमनाथच्या यशाबद्दल आमटे म्हणतात: "आमच्याकडे नफा कमावण्यास मदत करण्यासाठी कोणीही सचिव नाहीत, अधिकारी नाहीत, पदवीधर कृषीशास्त्रज्ञ नाहीत. मग ज्या सरकारी शेतात हे सर्व आहे, ते पैसे तोट्यात का आहेत?"

सोमनाथ आणि आमटे यांच्या इतर प्रकल्पांची कमाई नॉन-कमाई युनिट्सला सबसिडी देण्यासाठी वापरली जाते, तर कम्युनमधील प्रत्येक व्यक्तीला एक छोटी रक्कम मिळवण्याची परवानगी आहे. स्वयंपाकघरातील बागा, फळझाडे आणि शेळ्या-मेंढ्यांच्या लहान कळपांची देखभाल समाजातील सदस्यांकडून केली जाते आणि त्यातून मिळणारे उत्पादन हे वैयक्तिक उत्पन्न म्हणून मानले जाते. आनंदवनमधील 600 हून अधिक रुग्ण आणि इतर अनेक प्रकल्पामध्ये पोस्ट ऑफिस बचत खाती ठेवतात आणि नियमितपणे त्यांच्या नातेवाईकांना पैसे पाठवतात. कॅकल्स आमटे आनंदाने सांगतात: "घरातून हाकलून दिलेली ही माणसे आता पैसे परत पाठवतात. आणि सुट्टीसाठी घरी गेल्यावर त्यांचे राजेसारखे स्वागत केले जाते" देवमन, ज्याच्या आजाराला एवढ्या उशिरा अटक करण्यात आली होती की त्याचे हात आणि पाय स्टंपपर्यंत कमी झाले होते, ते आनंदवनची डेअरी आणि पिठाची गिरणी चालवतात, कारण "त्याची प्रशासकीय क्षमता

अजूनही प्रथम श्रेणीची आहे".शिलाई मशीन वापरण्यास असमर्थ असलेल्या बाबू शिवडे या शिंपीने 25 पुरुषांना रहिवाशांसाठी सर्व कपडे शिवण्याचे प्रशिक्षण दिले आहे. शिवडे अभिमानाने सांगतात:

तणावपूर्ण संस्कृती:

1973 मध्ये, आमटे यांनी आणखी एक महत्वाकांक्षी कार्यक्रम सुरू केला: मध्य भारतातील माडिया-गोंडांचे शिक्षण आणि उन्नती. जे नुकतेच पाषाण युगातून उदयास आले होते. हेमलकसा येथील माडिया प्रदेशाच्या मध्यभागी एक लहानशी गवताची झोपडी बांधून, वयाच्या १४ व्या वर्षी घरातून पळून गेल्यावर त्यांनी पहिल्यांदा पाहिलेल्या आदिवासींमध्ये एक वर्ष घालवले. पुढच्या वर्षी त्यांचा मुलगा आणि सून, दोघेही ज्यापैकी नुकतेच नागपूर मेडिकल कॉलेजमधून पात्र झाले होते, त्यांच्याकडून पदभार स्वीकारला. त्यांनी रोगग्रस्तांवर उपचार केले, औषध दिले आणि झोपडीच्या आजूबाजूच्या जमिनीवर एक लहान प्रात्यक्षिक शेत सुरू केले. पुरामुळे अर्ध्या वर्षासाठी आनंदवन आणि जगापासून दूर गेले, तरीही त्यांनी इतर गोष्टींबरोबरच एक सामान्य रुग्णालय बांधले जे महिन्याला 2,500 माडियांवर उपचार करतात. शाळा आणि उपग्रह केंद्रे कुष्ठरोगी आणि माडिया यांच्याद्वारे चालविली जातात. आमटे यांचा हेमलकसा येथील नवीनतम प्रकल्प आदिवासींसाठी एक निवासी शाळा आहे ज्यात १४० मुले व मुली राहतील. "त्यांना त्यांच्या संस्कृतीचा अभिमान वाटेल असे शिक्षण देणे हे माझे उद्दिष्ट आहे," तो म्हणतो. "तुम्ही तुमची पाठ्यपुस्तके आणि आधुनिक शैक्षणिक तंत्रे त्यांच्यावर लादू शकत नाही. या लोकांनी त्यांच्या आजोबांच्या संस्कृतीचा अभिमान बाळगला पाहिजे, त्यापासून दूर जाऊ नये."

सरकारी उदासीनता:

तथापि, जागतिक आरोग्य संघटनेच्या (डब्ल्यूएचओ) अधिकाऱ्यांकडून नापसंतीचे आवाज येत आहेत जे कुष्ठरुग्णांचे विलगीकरण आणि वसाहत करण्याच्या वैधतेवर प्रश्नचिन्ह उपस्थित करतात जेव्हा हा रोग पूर्णपणे बरा होऊ शकतो आणि तत्त्वतः, इतर संसर्गजन्य रोगापेक्षा वेगळा नाही. क्षयरोग आणि कॉलरा सारखे. डॉ.के.के. कोटिचा, मुंबईतील एकवर्षी कुष्ठरोग रुग्णालयाचे संचालक: "आमटे यांच्या प्रशंसनीय कार्यावर कधीही प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले जाऊ शकत नाही, परंतु आज हे वाढत्या प्रमाणात जाणवत आहे की पृथक्करण ही संकल्पना केवळ कुष्ठरोगाबद्दलचे समज आणि गैरसमज कायम ठेवते. प्रत्येक रुग्णाला कुष्ठरोगामध्ये ठेवले तर ते आदर्श होईल. त्याचे स्वतःचे सामाजिक आणि आर्थिक वातावरण आणि इतर सर्व आजारांप्रमाणे नियमित उपचार दिले जातात."

परदेशी ओळख:

वैशिष्ट्यपूर्णपणे, आमटे आणि त्यांच्या कार्याला त्यांच्या स्वतःच्या देशापेक्षा परदेशात खूप चांगले प्रतिसाद मिळाले आहेत. लेडी बार्बरा वॉर्ड जॅक्सन या तिसऱ्या जगाच्या समस्यांमध्ये तज्ञ असलेल्या अर्थशास्त्रज्ञाने नोबेल पुरस्कारासाठी त्यांच्या नावाची शिफारस केली. श्रीमती गांधींना लिहिलेल्या पत्रात जॅक्सनने त्यांना "सर्वात उल्लेखनीय भारतीय" आणि "संत" असे संबोधले. या वर्षाच्या सुरुवातीला विकासात योगदान दिल्याबद्दल 1 लाख रुपये नेहरू पुरस्कार देऊन, तिने संपूर्ण रक्कम आमटे यांना दान केली. नाविन्यपूर्ण विकासासाठी आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधीच्या पॉल हॉफमन पुरस्कारासाठी त्यांचे नाव पुढे आले, परंतु पुन्हा, कोणतेही सरकारी समर्थन न मिळाल्याने त्यांना यादीतून वगळण्यात आले. उशिराने, फिल्म्स डिव्हिजन आता त्यांच्या कामावर एक माहितीपट तयार करत आहे.

निष्कर्ष

प्रात्यक्षिकांद्वारे कृषी पद्धती शिकवणे, आदिवासींना सुधारित बियाणे वाणांचे वाटप करणे आणि सामान्य रुग्णालयाच्या छत्राखाली प्राथमिक आरोग्य केंद्राची भूमिका पार पाडणे हा त्यांचा उद्देश आहे. सरकारी कंत्राटदार आणि पेपर मिल्सच्या जंगलांच्या शोषणानंतर नष्ट झालेल्या माडिया-गोंडांच्या नैसर्गिक अन्न स्रोतांसह, शहरांकडे मोठ्या प्रमाणावर स्थलांतर रोखण्यासाठी त्यांना कृषी

अर्थव्यवस्था विकसित करण्यास मदत करण्याचा आमटे दृढनिश्चय करतात. आमटे यांनी वैयक्तिक प्रसिद्धीचा तिरस्कार केल्याचा दावा करूनही, पाश्चिमात्य भाषेतील छापील शब्दांतून त्यांचा शेरा लावण्यात आला आहे. द अनबीटेन ट्रॅक, काउंट आर्थर टार्नोव्स्कीचे जगभरातील पथ-ब्रेकिंग कार्यात गुंतलेल्या पुरुषांबद्दलचे पुस्तक आणि टर्नरच्या मोअर दॅन कॉन्करर्समध्ये त्या माणसाबद्दल आणि त्याच्या कर्तृत्वावर चमकदार प्रशंसा आहेत. पण वनशेतीवरील ग्रंथाचे लेखक रॉबर्ट हार्ट यांच्या शब्दात आमटे यांचा सारांश कदाचित उत्तम आहे: "बाबा आमटे हे जगातील सर्वात उल्लेखनीय पुरुषांपैकी एक असले पाहिजेत आणि त्यांची कामगिरी कोणत्याही राजकीय कामगिरीपेक्षा कितीतरी पटीने लक्षणीय आहे. आजचा नेता." बाहेरच्या जगात आमटे यांचे प्रयत्न दुर्लक्षित झालेले नाहीत, जरी ते इतके कमी व्यक्तिरेखेचे आहेत की राष्ट्रीय पत्रकारांनी त्यांच्या प्रयत्नांची फारशी दखल घेतली नाही. डॉ एम.एस. नियोजन आयोगाचे उपाध्यक्ष स्वामीनाथन यांनी देशाच्या विकासातील त्यांच्या भूमिकेचे वारंवार कौतुक केले आहे, परंतु त्यांच्या कृषी-आर्थिक मॉडेलसचा मोठ्या प्रमाणावर वापर करण्याबाबत फारसे काही केले गेले नाही. त्यांच्या प्रकल्पांना भेटी देण्यात आल्या आहेत, मॉडेलसचा अभ्यास केला गेला आहे आणि त्यांची प्रशंसा केली गेली आहे, परंतु या भेटींवर सरकारी पाठपुरावा दयनीयपणे मंद आहे. "भारतात कागदी गर्भधारणा खूप आहेत," आमटे कडवटपणे म्हणाले. "माझे हात कदाचित निरुपयोगी असतील पण मी बाहेरच्या जगात शिंपी म्हणून जे काम केले त्यापेक्षा मी येथे अधिक महत्त्वाचे काम करतो आणि त्याबद्दल माझा आदर आहे." पुष्कळांदा श्रीमंत माणूस भाजीची पोती घेऊन निघून जायचा आणि भाजीपाला पैसे देऊन निघून जायचा. बाबा आमटे काहीच बोलणार नाहीत. संध्याकाळी 'श्रीमंत बदमाश' चा नोकर, ज्याला वाटले की आपण बाबा आमटे यांना मागे टाकले आहे, तो शांतपणे परत येईल, भाजीचा एक छोटा तुकडा उचलेल आणि आपल्या मालकाच्या उदासीनतेची भरपाई करण्यासाठी सुंदर पैसे देईल. लहानपणी महागड्या गाड्या चालवणारे आणि पिन स्ट्रीट सूट घालणारे श्रीमंत जमीनदाराचे पुत्र बाबा आमटे हे रोज बाजारात एक सामान्य विक्रेते म्हणून बसायचे आणि आपल्या व आपल्या देशबांधवांच्या कष्टाने पिकवलेल्या भाजीपाला विकायचे आणि उच्च नैतिकता पाहायचे. गरीब विरुद्ध श्रीमंत. हा एक फायद्याचा अनुभव होता. हा प्रयोग 18 महिने चालला.

संदर्भ

1. "आमटे, थोर समाजसुधारक". इंडिया टाइम्स.
2. "समाजसुधारक बाबा आमटे यांच्या जयंतीनिमित्त विनम्र अभिवादन
3. "पुण्यतिथी: बाबा आमटे यांनी कुष्ठरोग मुक्ती समाजासाठी स्वतःला कशामुळे समर्पित केले"
4. "डॉ. प्रकाश आमटे आणि डॉ. मंदाताई आमटे यांना महाराष्ट्रातील गडचिरोलीच्या गोंडांसाठी त्यांच्या निस्वार्थ सेवेसाठी स्पिरिट ऑफ मास्टेक पुरस्कार मिळाला आहे
5. "सामुदायिक नेतृत्वासाठी 2008 चा रॅमन मॅगसेसे पुरस्कार. प्रकाश आमटे आणि मंदाकिनी आमटे यांना सन्मानपत्र". रॅमन मॅगसेसे पुरस्कार प्रतिष्ठान
6. "राईट लाइव्हलीहुड अवॉर्ड: 1991 - मेधा पाटकर आणि बाबा आमटे / नर्मदा बचाव आंदोलन". rightlivelihood.org. 13 नोव्हेंबर 2007 रोजी मूळ पासून संग्रहित.